

KOLEJYAL YÜRÜTME UYGULAMALARI: 1960 KIBRIS CUMHURİYETİ VE URUGUAY ÖRNEĞİ

(Practices of Collegiate Execution: Example of 1960 Republic of Cyprus And Uruguay)

Yasin AYDOĞDU^{1*}

ÖZ

Başkanlık sisteminin en belirleyici özelliği tek kişilik bir yürütme organının olmasıdır. Sistemin bu özelliği başkanın giderek diktatörleşmesi kaygılarını da beraberinde getirmektedir. Tek kişilik yürütme modelini ihlal edip fakat başkanlık sisteminin özelliklerini geniş anlamda koruyan bir sistem vardır: “Kolejyal yürütme sistemi”. Yürütme organının birden çok kişi veya kurul halinde olduğu sisteme kolejyal yürütme sistemi denir. Uruguay ve 1960 Kıbrıs Cumhuriyeti bu sistemi uygulamış ülkeler olarak gösterilebilir. Sistem ilk bakışta teorik olarak mükemmel gözükse de uygulamada özellikle siyasi istikrarın sağlanamaması bakımından eleştirilmektedir.

Bu makalede, 1960 Kıbrıs Cumhuriyeti ve Uruguay’da uygulanmış kolejyal yürütme sisteminde erklerin yapısı ve çalışma düzeni incelenecektir. Ayrıca bu sistemlerde kolejyalliği sağlayan olgular üzerinde durulacaktır.

Anahtar Kelimeler: Hükümet Sistemleri, Başkanlık Sistemi, Kolejyal Yürütme, Kurul, Heyet, Konsey, Uruguay, José Batlle y Ordóñez, Kıbrıs Cumhuriyeti, İsviçre.

ABSTRACT

The most determinative feature of presidential system is having a single executive organ. This feature brings with concerns about being dictatorial of the president gradually. There is a system which infringes the single execution model but extensively preserve the features of presidential system: “Collegiate execution system”. If executive organ is compose of more than a person or commission, this system is called collegiate execution system. Uruguay and 1960 Republic of Cyprus can be shown as countries which adopt this system. At first glance, the system seems excellent teorically; but in practice it is particularly criticised in terms of not ensuring political stability.

1 * Kırıkkale Üniversitesi Hukuk Fakültesi Araştırma Görevlisi, aydogdu_jaw@hotmail.com

* Makale Geliş Tarihi: 24.9.2014, Kabul Tarihi: 5.11.2014

In this article, structure and working order of the powers in collegial execution system which is practised in Uruguay and 1960 Republic of Cyprus, will be analysed. In addition, events which enable collegiatelity in this system will be emphasized.

Keywords: Governmental Systems, Presidential System, Collegiate Execution, Commission, Delegation, Council , Uruguay , José Batlle y Ordóñez, Republic of Cyprus, Switzerland.

GİRİŞ

Kuvvetler ayrılığı teorisinin² ve ardından Fransız İhtilali'nün tüm dünyada yankı bulmasıyla başlayan demokratikleşme akımı, güçlü monarşilerin giderek zayıflamasına ve nihayetinde bazılarının cumhuriyete dönüşümüne bazılarının da meşruti monarşi haline gelmesine sebep olmuştur; günümüzde az sayıda mutlak monarşi kalmıştır. Özellikle, İkinci Dünya Savaşından sonra insan haklarına verilen değer artmış ve bu amaçla temel hak ve hürriyetleri güvence altına alan anayasalar ve uluslararası sözleşmeler yapılmaya, kanunlar çıkartılmaya başlanmıştır. Bunların yanı sıra iktidarların keyfi hareket etmelerini önlemek için yetkileri olabildiğince sınırlanmış ve yürütme organı üzerinde sıkı bir yargı denetimi öngörülmüştü.

Tarihsel süreç içerisinde, güçlü iktidarların yerini yasamanın kontrolündeki sınırlı iktidarlara bırakmasından sonra, bugün yine yürütme organı devlet yönetimindeki gücünü daha fazla güçlendirmektedir. Bu durum uygulamalara ve ülkelere göre yapısal ve fonksiyonel olarak farklılıklar gösteren yürütme modellerinin oluşmasına sebep olmuştur. Bazı ülkelerde yürütme organı tek bir kişiden meydana gelirken (ABD örneği ile başkanlık sistemi); bazı ülkelerde ise yürütme yetkisi birden fazla kişi veya bir kurul arasında paylaştırılmıştır (ülkemizin de aralarında bulunduğu parlamenter sistemi benimsemiş devletler ile yarı başkanlık hükümet sistemleri bu kategoriye dâhil edilebilir).

Parlamenter sistemde yürütme organı iki başlılık gösterir: tek kişiden oluşan devlet başkanı ve kurul halinde toplanan ve çalışan

2 Kuvvetler ayrılığı teorisini modern anayasacılık tarihinde ilk ele alan *Traité du Gouvernement Civil* (Sivil İdare Üzerine) adlı eseriyle İngiliz düşünür John Locke olmuştur. Teori'yi bütünlük içinde oturtan kişi olarak ise Fransız düşünür Montesquieu gösterilir. Montesquieu *De L'Esprit des Lois* (Kanunların Ruhu) adlı eserinin 11. kitabının 6. bölümünde *İngiliz Anayasası* başlığı altında Teori'yi ele almıştır. Charles Louis de Secondat Baron de MONTESQUIEU, *Kanunların Ruhu Üzerine*, Hiperlink Yayınları, İstanbul, 2014, s. 170-179. Kuvvetler ayrılığı teorisinin kökeni ve gelişimi hakkında daha fazla bilgi için bkz. Adnan KÜÇÜK, *Anayasa Hukuku*, Orion Kitabevi, 3. Baskı, Ankara, 2013, s. 39-51; Mehmet Merdan HEKİMOĞLU, *Anayasa Hukukunda Karşılaştırmalı "Demokratik Hükümet Sistemleri" ve Türkiye*, Detay Yayıncılık, Ankara, 2009, s. 8-18.

bakanlar kurulu (kabine). 1921 Anayasası döneminde ülkemizde de uygulanan meclis hükümeti sistemi ise, yürütmenin yasama organı tarafından belirlendiği anayasal olarak kolektif bir yapıya sahip olmayan bir heyetten (icra vekilleri heyeti) oluşması durumudur³.

Yürütmenin kurul halinde olabileceği sistemler sadece bunlardan ibaret değildir. Her ne kadar şu an dünyada hiçbir devlet bu sistemi uygulamasa da, geçmişte kimi ülkeler tarafından denenmiş ve kısa bir süre de olsa uygulanmış bir model daha vardır: “Kolejyal yürütme sistemi”.

I. KAVRAM VE TERİM SORUNU

A. Kavram

İngilizce “college” kelimesinden türemiş olan “kolejyal” terimi, kurul veya heyet halinde çalışmayı⁴ ve bir iş grubunu ifade etmektedir. Teziç’ e göre, yürütme organının birden fazla kişi ya da bir kurul (heyet) halinde olduğu sisteme kolejyal yürütme sistemi denir. Teziç, bu modeli aynı zamanda “ortaklaşa yürütme” olarak da adlandırmaktadır⁵. Özbudun da, benzer şekilde, kolejyal yürütme sistemini, yürütme yetkisinin bir kurul (heyet) tarafından kullanıldığı sistemler olarak açıklamaktadır⁶.

Kolejyal yürütme sisteminde yürütme organı kolektif bir organdır. Kararlar oy çoğunluğuna göre alınır ve kural olarak üyelerin hukuki durumu birbirine eşittir. Kurul, başkanını kendisi seçer ve başkanlık görevi genel olarak kurul üyeleri arasında sıra ile yerine getirilir⁷.

B. Terim Sorunu

Doktrinde “kolejyal yürütme” ile “konvansiyonel yürütme” kavramları genellikle birbirine karıştırılmaktadır. Yasama ve yürütme

3 Meclis hükümeti sistemi denildiğinde akla ilk gelen ülke İsviçre’dir. İsviçre’de Federal Parlamento yürütme görevini yerine getirmek üzere Federal Konsey’i seçer. Yürütme organı Federal Konsey tarafından dört yıllığına seçilen ve yedi kişiden oluşan bir kurula aittir. Federal Konsey’in başkanı aynı zamanda da sembolik yetkili bir devlet başkanıdır. Federal Konsey üyeleri bu göreve getirilirken aralarında aynı siyasi görüş veya eğilimin bulunmasının bir önemi yoktur. Bu açıdan kurul homojen yapıdır. Federal Parlamento, kurula emir ve direktifler verebileceği gibi, kurulun kararlarını bozma veya değiştirme yetkisine de sahiptir. Bu sebeple de İsviçre’de yürütme organının yasama organına tamamiyle bağlı olduğu söylenebilir. Bu de meclis hükümeti sisteminin en belirgin özelliğidir. Erdoğan TEZİÇ, **Anayasa Hukuku**, Beta Yayıncılık, 16. Bası, İstanbul, 2013, s. 478; Mehmet TURHAN, **Siyaset ve Anayasa**, Gündoğan Yayınları, Ankara, 1995, s. 100.

4 Bahadır Bumin ÖZARSLAN, “Avrupa Birliği Komisyonu”, **Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi**, c.5, S.2, İzmir, 2005, s.231.

5 TEZİÇ, s. 425.

6 Ergun ÖZBUDUN, **Türk Anayasa Hukuku**, Yetkin Yayınları, 14. Baskı, Ankara, 2013, s.321-322.

7 TEZİÇ, s. 425.

güçlerinin tek bir mecliste birleştiği sisteme “konvansiyonel sistem” veya “meclis hükümeti sistemi” adı verilmektedir⁸.

Meclisin üstünlüğü ilkesine dayanan meclis hükümeti sisteminde yasama ve yürütme yetkisi parlamentoda toplanmıştır. Bu sistemde devlet içinde en yüksek otorite meclistedir. Yürütme organı meclisin bir delegesi olarak görev yapar. Yürütme organı meclise karşı tam bir sorumluluk içerisindedir ve yasama istediği zaman yürütme organını değiştirebilir⁹. Kolejyal yürütmede ise, durum meclis hükümeti sisteminden farklıdır. Her ne kadar her iki sistemde de yürütme organı tek bir kişiden değil bir kuruldan oluşmuş olsa da, kolejyal yürütme sisteminde yürütme organı yasamadan kaynaklanmayan ve yasamaya bağlı olmadan çalışan ayrı bir organdır¹⁰.

Kolejyal yürütme sisteminde yürütme organının bir kurul halinde oluşmasını bir kenara bırakırsak, kurulun seçilme ve çalışma şekline bakarak sistemin saf başkanlık sisteminin dışında ve fakat başkanlık sisteminin bir türevi ya da geniş anlamda başkanlık sistemi olduğunu söyleyebiliriz¹¹. Bu nedenlerle, kolejyal yürütme sisteminin meclis hükümeti (konvansiyonel) sistemi ile karıştırılmaması gerektiği kanaatindeyim.

II. BAZI KOLEJYAL YÜRÜTME UYGULAMALARI

A. Genel Olarak

Yürütme organlarının bir kurul (heyet) tarafından oluşturduğu ve bu sistemle çalıştığı devletlere baktığımızda, ilk olarak Roma Cumhuriyeti’ni görmekteyiz. Roma Cumhuriyeti’nde devlet başkanı olarak iki konsül bulunmaktaydı. Buna bağlı olarak Roma İmparatorluğunda birden fazla Sezar bulunuyordu¹².

Yine kurul (heyet) halinde yürütmeye ilişkin tarihi örnek olarak, Fransa’da Direktuar (*Directoire*) ve Konsüllük (*Consulat*) dönemleri gösterilebilir. III. yıl (1795) Anayasasına göre düzenlenen sistemde Direktuar 5 üyeden oluşmaktaydı (m.132). Başkanlık görevi ise üçer ay süre ile ve sıra gözetilerek yapılmaktaydı. Yine, VIII. yıl (1799) Anayasasının öngördüğü üç üyeli Konsüllük de ortaklaşa yürütme

8 İsmet GİRİTLİ/Jale SARMAŞIK, *Anayasa Hukuku*, Der Yayınları, İstanbul, 1998, s. 58; Mustafa ERDOĞAN, *Anayasa Hukuku*, Orion Kitabevi, 7. Baskı, Ankara, 2011, s. 21; Şeref GÖZÜBÜYÜK, *Anayasa Hukuku*, Turhan Kitabevi, 19. Bası, Ankara, 2013, s. 41; TEZİÇ, s. 474; TURHAN, s. 95.

9 Zafer GÖREN, *Anayasa Hukuku*, Yetkin Yayınları, Ankara, 2011, s. 157.

10 Nur ULUŞAHİN, *Anayasal Bir Tercih Olarak Başkanlık Sistemi*, Yetkin Yayınları, Ankara, 1999, s. 165.

11 İbid, s. 165-166.

12 Kemal GÖZLER, *Devlet Başkanları*, Ekin Kitabevi, Bursa, 2001, s. 1.

modelini benimsemişti. Ancak bu sadece görünürde bir ortaklıktı. Çünkü Bonaparte, Cambaceres ve Lebrun'dan oluşan bu kurul, uygulamada Bonaparte'ın üstünlüğüne dayanıyordu¹³.

Bugün istisnasız tüm ülkelerde devlet başkanlığı makamı tek bir kişi tarafından oluşmaktadır. İsviçre de bu kurala istisna teşkil etmez¹⁴. İsviçre'de yürütme görevi yedi kişiden oluşan "Federal Konsey (*Conseil Federal*)"e aittir. Ancak bu Konsey, devlet başkanlığı görevini yerine getirmemektedir¹⁵. 1999 tarihli İsviçre Anayasasının 176. Maddesine göre¹⁶, İsviçre'de devlet başkanlığı görevi, bu Konseyin "Federal Meclis (*Assemblée Federale*)" tarafından bir yıllığına seçilen bir üyesi tarafından yerine getirilir.

Başkanlık sisteminde yürütmenin güçlü yetkilerle donatılmış bir kişiden oluşması çoğu zaman eleştirilmiştir. Bu durumun önüne geçebilmek ve daha ideal bir hükümet sistemi oluşturabilmek için başkanlık sisteminden türeyen farklı hükümet sistemleri oluşturulmuştur¹⁷. Bu çalışmada bu sistemlerden birisi olan kolejyal yürütme sistemini ele alıyoruz. Çalışmamızın bundan sonraki kısmında geçmişte bu sistemi denemiş olan iki ülkeyi (1960 Kıbrıs Cumhuriyeti ve Uruguay) inceleyeceğiz.

B. Kıbrıs Cumhuriyeti ve Uruguay Örneği

1. Kıbrıs Cumhuriyeti (1960)

a. 1960 Kıbrıs Anayasası

19 Şubat 1959 tarihinde Londra'da Türkiye, İngiltere, Yunanistan ile Kıbrıs Türk ve Rum toplumlarının temsilcilerinin katılımı ile imzalanan antlaşma¹⁸ ile Kıbrıs Cumhuriyeti kurulmuş ve 16 Ağustos 1960 tarihinde resmen ilan edilmiştir.

Türkiye ve Yunanistan'ın üye olmadığı uluslararası örgütlere üye olmama ve güvenliğinin üç garantör ülke (Türkiye, İngiltere, Yunanistan) tarafından güvence altına alınması gibi nedenlerden dolayı egemenliği sınırlandırılan Kıbrıs Cumhuriyeti, etnik açıdan tanımlanmış iki farklı toplumun eşit ve kesin ortaklığına dayalı farklı bir

13 TEZİÇ, s. 425.

14 İsviçre'de Federal Konsey'in başkanı aynı zamanda devlet başkanıdır. Ancak devlet başkanının yetkileri tamamen semboliktir. TURHAN, s. 100.

15 GÖZLER, 2001, s. 2.

16 1999 tarihli İsviçre Anayasasının İngilizce Çevirisi için bkz. <http://www.admin.ch/ch/e/rs/1/101.en.pdf> (E.T. 22.04.2014).

17 Uluşahin bu sistemleri "Başkanlık Sisteminden Sapmalar" olarak adlandırmaktadır. Bkz. ULUŞAHİN, s. 163-198.

18 Antlaşma metni için bkz. <http://www.kktcb.org/upload/pdf/1960.pdf> (E.T.22.04.2014).

anayasal yapı öngörmekteydi¹⁹.

Taraflar arasında imzalanan antlaşmaya göre Ada'da Başkan Rum kesiminden, yardımcısı da Türk kesiminden seçiliyordu. Ayrıca, bakanların 7'si Rum kesiminden; 3'ü de Türk kesiminden seçiliyordu. Kamuda ise, memurların %70'i Rum, %30'u Türklerden olacak şekilde öngörülmüştü. Kıbrıs'ın savunmasını ise 650'si Türk, 950'si Rumlardan oluşan bir askeri birlik sağlayacaktı²⁰.

Bu düzenlemelerle Ada'daki %18'lik Türk ve %78'lik Rum nüfusu arasındaki güç paylaşımının garanti altına alınması hedeflenmişti. Bunun neticesinde, Ada'da çift başlı bir yürütme yapılanması öngörülmüştü²¹. Ada'da her iki tarafında yetkileri yaklaşık olarak aynıydı. Çalışmamızın bundan sonraki kısmında, Kıbrıs'ta yürütme ve yasama organlarının yapısı ve çalışma düzeni ile ilgili olarak kolejyallığı sağlayan olgular üzerinde durulacaktır.

b. 1960 Kıbrıs Cumhuriyeti Anayasasına Göre Yürütme Organı

i. Genel Olarak

1960 Kıbrıs Cumhuriyeti Anayasası²², yaklaşık olarak eş yetkilerle donatılmış²³ Rum kesimi tarafından seçilen Rum başkan ve Türk kesimi tarafından seçilen Türk başkan yardımcısından oluşan çift başlı bir yürütme yapılanması öngörmüştür²⁴. Anayasada, her ne kadar, "*başkanlık rejimine sahip bağımsız ve egemen bir Cumhuriyet*"²⁵ olduğu vurgulanmış olsa da, 1960 Kıbrıs Cumhuriyeti saf başkanlık sistemi uygulamalarından pek çok yönden farklılık göstermektedir.

1960 Kıbrıs Cumhuriyeti Anayasası, Ada'daki iki kesimin de kendi kültürlerini geliştirmelerine, kimliklerini korumalarına yardımcı olacak ve iki kesim arasında azınlık-çoğunluk ilişkilerine imkân

19 Ertan EFEGİL/Ayşe Mine OLCAY, "Tarafların Kıbrıs Sorununa Yaklaşımı", *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, S.1, Ankara, 2004, s.114.

20 Ramazan TOSUN, "Kıbrıs Meselesi", *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S.10, Kayseri, 2001, s.102.

21 ULUŞAHİN, s.169.

22 1960 Kıbrıs Anayasası'nın tam metni için bkz. <http://www.kktcb.org/upload/pdf/77826.pdf> (E.T.09.05.2014).

23 Başkan ve Başkan Yardımcısının görev ve yetkileri 1960 Kıbrıs Anayasasında açıkça düzenlenmiştir. Buna göre, başkan ve yardımcısının müşterek kullanabileceği yetkileri m.47'de, sadece başkan tarafından kullanılacak yetkiler m.48'de, sadece başkan yardımcısı tarafından kullanılacak yetkiler de m.49'da düzenlenmiştir. Bu maddelere bakıldığında, başkan ve yardımcısı arasında bir hiyerarşi bulunmadığı açık bir şekilde görülmektedir. Başkan ve yardımcısının yetkilerine bakıldığında sistemin güçlü bir yürütme organı modeli benimsediğini görebiliriz.

24 ULUŞAHİN, s.169.

25 1960 Kıbrıs Anayasası 1. Madde.

vermeyecek gerekli düzenlemeleri içeriyordu²⁶. Kıbrıs Cumhuriyeti'nin resmi dilleri Türkçe ve Yunanca olarak düzenlenmişti. Devletin bayrağı ise, tarafsız renk ve şekilde başkan ve yardımcısı tarafından belirlenecekti. Bununla birlikte, Ada'da her iki kesim de milli bayramlarında Kıbrıs bayrağı ile birlikte milli bayraklarını da asabilecekti²⁷. Bu sebeplerle 1960 Kıbrıs Cumhuriyeti Anayasası'nda benimsenen hükümet sistemi modelini "kolejyal yürütme" olarak değerlendirip; bu açıdan yürütme organının yapısı ve çalışma düzenini açıklamaya çalışacağız.

ii. Başkanın ve Yardımcısının Seçimi

1960 Kıbrıs Cumhuriyeti Anayasası'na göre, gerek başkanın gerekse de başkan yardımcısının seçimi aynı gün ve tarihte yapılacak şekilde düzenlenmiştir (m.39/1). Geçerli oyların salt çoğunluğunu alan adaylar seçimi kazanacaktır. İlk oylamada salt çoğunluğu yakalayan alan aday çıkmazsa, bu oylamada en fazla oy alan iki aday arasında takip eden haftanın aynı gününde yeni bir seçim yapılacak ve bu seçimden daha fazla oy alan aday seçimi kazanacaktır (m.39/2). Başkan ve yardımcısının görev süreleri beş yıl olarak düzenlenmiştir (m.43/1).

iii. Başkan ve Yardımcısının Sorumsuzluğu

Başkan ve yardımcısının, göreviyle ilgili eylem ve işlemlerden dolayı tam bir sorumsuzlukları vardır (m.45/5). Başkan veya yardımcısının cezai bir yargılamaya tabi tutulabilmesi için Temsilciler Meclisinin "vatana ihanet"²⁸ iddiasıyla üye tamsayısının en az beşte biri oranında teklif ve dörtte üçü oranında da karar yeter sayısı sağlanması koşulunu sağlaması gerekmektedir. Bu durumda, başkan veya yardımcısı Yüksek Anayasa Mahkemesi tarafından yargılanacaktır (m.45/2).

iv. Bakanlar Kurulu

İcra kuvvetini temin eden Bakanlar Kurulu, 7 Rum ve 3 Türk bakanlardan oluşmaktadır. Meclis dışından da seçilebilecek olan bakanlar, başkan veya yardımcısı tarafından seçilip, her ikisinin de imzasının bulunduğu müşterek kararname ile atanırlar. Anayasaya göre,

26 EFEGİL/OLCAY, s. 114.

27 Yavuz GÜLER, "Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin Kuruluşuna Kadar Kıbrıs Meselesi", *Gazi Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, c. 5, S. 1, Kırşehir, 2004, s. 107.

28 1982 Anayasası'nda "vatana ihanet" olarak adlandırılan bu terim 1960 Kıbrıs Cumhuriyeti Anayasası'nda ise "ağır hıyanet" olarak adlandırılmıştır. Yabancı anayasalarda ise eşdeğer olarak "yüksek ihanet (*high treason, haute treason, hocverrat*)" terimi kullanılmaktadır. Kemal GÖZLER, *Türk Anayasa Hukuku Dersleri*, Ekin Kitabevi, 16. Baskı, Bursa, 2014, s. 330.

Dışişleri, Milli Savunma veya Maliye Bakanlıklarından biri Türk bakana verilmelidir. Ancak başkan ve yardımcısının aralarında anlaşmaları suretiyle bu işlem sıraya konabilir (m.46)²⁹.

Başkan kendi isteği ile veya yardımcısının isteği üzerine, Bakanlar Kurulunu toplantıya çağırabilir (m.55). Gündemi başkan kendisi belirler, yardımcısının görüşülmesini istediği konu gündeme dâhil edilir. Gündem yoğunsa başkan yardımcısının görüşülmesini talep ettiği husus bir sonraki toplantıya sarkıtılır (m.56).

Bakanlar Kurulunun sekreteryası da, Kıbrıs'ın toplumsal yapısı göz önüne alınarak düzenlenmiştir. Buna göre, sekreteryaya biri Türk biri Rum olmak üzere iki kişiden oluşur (m.60).

v. Başkan ve Yardımcısının Veto Hakkı

Başkan veya başkan yardımcısı, dışişleri, emniyet, savunma ve her türlü mali yüke ilişkin konularda alınan kararlar ve düzenlenen kanunların tamamını veya bir kısmını, müştereken veya ayrı ayrı veto etme hakkına haizdirler (m.50). Aynı durumda, başkan veya yardımcısı karar veya kanunu meclise tekrar görüşülmek üzere iade edebilirler (m.51). Her iki durumda da, süre azami on beş gün olarak belirlenmiştir (m.52).

c. 1960 Kıbrıs Cumhuriyeti Anayasasına Göre Yasama Organı

1960 Kıbrıs Anayasası'na göre, yasama erki ikili bir yapıdan oluşmaktaydı: Kıbrıs'ın tamamını temsil eden Temsilciler Meclisi ve her iki kesimin (Rum ve Türk) eğitim, din ve kültür alanlarına ve kişisel hale ilişkin meselelerde özerk yönetimini sağlamak üzere kurulan Cemaat Meclisleri³⁰.

i. Temsilciler Meclisi

1960 Kıbrıs Anayasasına göre, Yasama (Temsilciler) Meclisi beş yıllığına seçilen (m.65), 35'i Rum, 15'i Türk olmak üzere toplam 50 üyeden oluşmaktadır. Bu sayı, Türk ve Rum kesimlerinin ayrı ayrı üçte iki ekseriyette alacağı kararla değiştirilebilir (m.62). Temsilciler Meclisi, Cemaat Meclislerinin yetkileri dışında kalan konularda yasa çıkarmak ve karar almak yetkisine haizdir.

Meclis Başkanlık Divanı da, kolejjalliği sağlayacak şekilde düzenlenmiştir. Buna göre, Temsilciler Meclisi Başkanlığını Rum Cemaat-

29 Bu üç kritik bakanlıktan birinin Türk kesimine verilmesi Ada'da kolejjalliğin sağlanma amacına yönelik verilen önemin göstergelerinden biridir.

30 ULUŞAHİN, s.169.

tinin seçtiği kişi yaparken, Başkan Vekilliğini de Türk Cemaati tarafından seçilen kişi yapacaktır. Ayrıca, Divanda kâtipler ile idare amirlerinin dağılımı da Rum kesiminden iki, Türk kesiminden bir kişi olacak şekilde düzenlenmiştir (m.72).

Başkanlık Divanının seçiminden sonraki ilk oturumda, 6'sı Rum, 2'si Türklerden olacak şekilde kurulan "Seçme Komitesi", Mecliste kurulacak özel komisyonları belirler³¹. Komisyonlardaki temsil oranı, Meclisteki sandalye dağılımı ile paralel şekilde düzenlenir.

ii. Cemaat Meclisleri

1960 Kıbrıs Anayasasına göre, Türk ve Rum kesimleri tarafından kendi üyeleri arasından seçtikleri üyelerden oluşan Cemaat Meclisleri, dini konular ile eğitim, kültür ve öğretim alanlarında ve tarafları ilgilendiren tüm şahsi meselelerde yasama kuvvetini kullanmakla yetkilidirler (m.86-87).

Meclisler, ihtiyaçları doğrultusunda mensuplarından vergi alabilirler (m.88). Bunun dışında, Temsilciler Meclisi tarafından Cemaat Meclislerine her yıl belli miktarda yardım yapılır (Rum Meclisine 1,6 milyon pound, Türk Meclisine 0,4 milyon pound³²).

Cemaat Meclisleri üye seçiminde ayrı seçmen listeleri bulunmaktadır. Bir Cemaat Meclisinin üye seçiminde oy kullanabilmek için ilgili cemaatin seçim listesine seçmen olarak kaydedilmek gerekmektedir (m.94). Temsilciler Meclisinde olduğu gibi, Cemaat Meclisinin de görev süresi beş yıldır (m.95).

d. 1960 Kıbrıs Cumhuriyeti Anayasasına Göre Yargı Organı

Demokrasinin niteliği gereği tarafsız ve bağımsız olması gereken yargı, farklı etnik kökenleri bünyesinde barındıran Kıbrıs Cumhuriyetinde bu kesimlerin hakları göz önünde bulundurularak düzenlenmiştir³³. Buna göre, farklı cemaatlerden olması şartıyla, biri Başkan diğeri Yardımcısı tarafından seçilen iki kişi Cumhuriyet

31 Belirli konularda çalışmak üzere anayasa, kanunlar ve içtüzük tarafından öngörülmemiş komisyonlara "özel komisyon" veya "ad hoc komisyon" denir. "Meclisin özerkliği ilkesi" uyarınca meclisin bu tür komisyonlar kurma yetkisi vardır. GÖZLER, 2014, s. 220.

32 Adadaki nüfus dağılımı göz önüne alındığında (%18-%78) Türk kesimine ayrılan miktarın oransal olarak az olmadığı görülebilir.

33 Yargı bağımsızlığı kurumsal bir konu olduğu halde, hâkimin tarafsızlığı subjektif, vicdani bir uygulama ve psikolojik bir yönelimdir. Uygulamada her türlü etkiden uzak ve tüm değer yargılarından arındırılmış bir yargılama sürecini hayata geçirmek oldukça zordur. Adnan KÜÇÜK, "Yargı Bağımsızlığını Tamamlayan Bir İlke: Yargının Tarafsızlığı", **Leges Anayasa ve İdare Hukuku Dergisi**, y. 1, S. 1, İstanbul, 2014, s. 94. Tüm bunları göz önüne alırsak, Ada'da farklı kesimlerden seçilen hâkimlerin tarafsızlığı pek mümkün gözükmemektedir.

Başsavcısı ve Yardımcısı olmak üzere atanırlar (m.112).

Yüksek Anayasa Mahkemesinin üye dağılımı da biri Türk, biri Rum ve diğeri tarafsız³⁴ olacak şekilde ayarlanmış üç hâkimden oluşmaktadır (m.133). Tarafsız hâkim mahkemenin başkanlığını yapar. Ayrıca Cemaatlerin kendi şahsi meseleleri ile ilgilenmesi için kendi mahkemeleri de bulunmaktadır (m.152/2).

e. 1960 Kıbrıs Anayasasına Göre Diğer Kamu Görevlilerinin Durumu

Devlet organlarından üç temel erk olan yasama, yürütme ve yargı dışında, bürokraside kilit noktalarda görev alan kamu çalışanlarının da atanması Kıbrıs'ın kendine özgü durumu göz önüne alınarak ayarlanmıştır.

Buna göre, ülkemizdeki Sayıştay'a benzer bir kurum niteliğinde Baş Murakıp ve Yardımcısının atanması, Başsavcının atanmasıyla aynı yöntemdedir (m.115-116). Yine aynı şekilde, ülkemizdeki Merkez Bankası'na benzer bir kurum olan Cumhuriyet Emisyon Bankası'nın başkan ve yardımcısının atanması da benzer bir yöntemle olmaktadır (m.118-121).

f. Kıbrıs Cumhuriyeti'nde Uygulanan Kolejyal Yürütme Uygulaması Hakkında Değerlendirme

1960 Anayasası ile Ada'da bağımsız bir devlet kurularak kaosun durdurulması amaçlanıyordu. Ancak daha ilk günden bunun çok zor bir istek olduğu belli olmuştu³⁵. 30 Kasım 1963 tarihinde Kıbrıs Cumhuriyeti Devlet Başkanı III. Makarios, siyasi kurumların yapılması ve teşkilatlanması hakkında verdiği 13 maddelik Anayasa değişikliği önergesi ile Kıbrıslı Türklerin tepkisini iyice arttırmıştı.

Makarios'un bu teklifinin reddedilmesi üzerine Rum kesiminde sular iyice ısındı ve Rumların saldırgan politikaları giderek artmaya başladı. Rumlar, artık Türklerin Kıbrıs'tan atılmasını öngören "Akritas Planı"nı uygulamak istiyorlardı³⁶. 21 Aralık 1963 günü iki Kıbrıslı Türkün üzerine ateş açılarak öldürülmesi üzerine toplum-

34 Tarafsızlıktan kastımız iki kesimden (Türk ve Rum) de olmayan bir hâkimdir.

35 Makarios, Cumhurbaşkanı seçildikten sonra yaptığı bir konuşmasında; "Rumlar, Antlaşmanın olumlu taraflarından yararlanacak, olumsuz yönlerini ise ortadan kaldıracaktır." diyerek niyetini belli etmiştir. Bkz. Ahmet GAZİOĞLU, "Rum Mezalimi ve KKTC'ye Doğru", **Türkler Ansiklopedisi**, c.19, Ankara, 2002, s.946. Makaleye ayrıca şu adresten ulaşabilirsiniz: <http://strateji.cukurova.edu.tr/KIBRIS/10.htm> (E.T.23.04.2014)

36 Bu plan ani ve toplu bir saldırıyla Kıbrıslı Türklerin kökünü kazıyaya yönelik bir katliam planıydı. Müge VATANSEVER, "Kıbrıs Sorununun Tarihi Gelişimi", **Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, c.12, Özel Sayı, İzmir, 2010, s.1512.

lar arasında çatışmalar başladı ve sonunda Kıbrıslı Türkler, Kıbrıs Cumhuriyeti'ndeki idarî ve siyasi yapılanmadan çekildiler. Böylelikle adadaki kolejyal yürütme yapılanması sadece üç yıl sürmüş oldu.

1967 yılında Yunanistan'da darbe ile iktidara gelen Albaylar Cuntası 15 Temmuz 1974'de gözünü Kıbrıs'a dikmişti. Albaylar Cuntası Lefkoşa'daki Başkanlık Sarayını basarak Makarios'u düşürdüler. Bunun üzerine ise, garantör devletlerden biri olan Türkiye önce diğer garantör devlet İngiltere ile ortak müdahale düşünmüş, ancak İngiltere'nin bu teklifi reddetmesi üzerine 20 Temmuz 1974'te "Kıbrıs Barış Harekâtı"nı gerçekleştirerek Kıbrıs Cumhuriyetini fiilen ortadan kaldırmıştır³⁷.

2. Uruguay

a. Tarihçesi

19. yüzyılın başlarına kadar İspanyol kolonilerinden biri olan Uruguay'da 1825 yılında başlatılan bağımsızlık savaşı 1828 yılında kazanılmıştır. İlk Anayasaları olan 1830 Anayasası'na göre yönetilen ülkede siyasi istikrar bir türlü sağlanamamıştır.

1903 yılında devlet başkanı seçilen José Batlle y Ordóñez, İsviçre'ye yaptığı bir ziyaret esnasında bu ülkeye hayran kalmıştır. Ordóñez, İsviçrelilerin pek çoğunun devlet başkanlarının kim olduğunu bilmediğini, hatta bir ziyareti esnasında taksi şoförüne kendisini hükümet binasına götürmesini söylediğinde taksicinin O'nu parlamento binasına götürdüğünü söylemektedir³⁸.

Ordóñez ülkesine döndüğünde İsviçre'deki sisteme benzer bir model Uruguay'a getirme niyetindeydi. Nihayet 1918 Anayasası ile Uruguay'da ilk kolejyal yürütme deneyimi sağlanmış oluyordu. 1933 yılına kadar devam eden bu sistem yürürlükte kaldığı süre boyunca eleştirilere maruz kalmış ve devamlı olamamıştır.

Uruguay, ikinci kolejyal deneyimini ise Ordóñez'in oğullarının önderliğinde yaşayacaktı. 1967 yılına kadar devam edebilen bu ikinci deneme siyasi istikrarın bir türlü sağlanamamasından dolayı kısa süreli olmuştur.

37 VATANSEVER, s. 1515.

38 Arend LIJPHART, *Democracy in Plural Societies*, New Haven and London Yale University Press, New Haven and London, 1977, s.215.

b. Kolejyal Yürütme Uygulamaları

i. İlk Deneme (1919-1933)

1830 Anayasası'na göre başkanlık sistemi ile yönetilen Uruguay'da, 1903-1907 ve 1911-1915 yılları arasında başkanlık yapan José Batlle y Ordóñez, görevde bulunduğu bu iki dönemi arasındaki dört yıllık süre zarfında Avrupa'ya seyahatlerde bulunmuştur. Ordóñez bu seyahatleri esnasında özellikle Fransa ve İsviçre'deki hükümet sistemlerinden ve liberal düşünceden etkilenmiştir³⁹.

Özellikle Ordóñez'in baskılarıyla yapılan 1918 Anayasası, Uruguay'ın sadece demokrasiye geçmesine sebep olmamış; ülkeye aynı zamanda çift başlı bir yürütme modeli öngören yeni bir hükümet sistemi getirmiştir. Bu sisteme göre yetkileri kamu düzeni, savunma ve dış ilişkilerle sınırlanmış halk tarafından seçilmiş başkanın yanında; eğitim, sosyal güvenlik, ekonomi, sağlık, kamu meseleleri ve benzeri iç işlerinde kolektif sorumluluğa sahip dokuz üyeden oluşan Milli İdare Konseyi (*Consejo Nacional de Administracion*) öngörülmüştür⁴⁰.

Milli İdare Konseyi üyelerinin görev süresi altı yıl olup seçilmelerinde doğrudan halkın oyları belirleyici oluyordu. Seçimler başkanlık seçimi ile birlikte yapılıyordu. Seçimlerde iki farklı oy kullanılıyordu (birisini başkan için diğeri Konsey üyeleri için olmak üzere). Konsey üyelerinin görev süresi iki yılda bir üçer üyenin seçimi yenilenecek şekilde ayarlanmıştı⁴¹. Konsey'in çoğunluğu ile Başkanın farklı partilerden oluşması karar alma mekanizmalarını zorlaştıracak ve ülkede bu model eleştirilmeye başlayacaktı.

Bu yürütme yapılanması, Ordóñez'in yaşamı boyunca düşlediği *colegiado*'yu gerçekleştirilmeye en fazla yaklaştığı örnek olsa da, yürütme alanındaki sorumlulukların iki kanat arasında paylaşılmayıp bölündüğü bir sistem olduğu için gerçek bir çoğul başkanlık sistemi olamamıştır⁴².

İlk denemede arzulanan kolejyallik sağlanamamıştır. Çünkü dokuz

39 David ALTMAN, "Collegiate Executives and Direct Democracy in Switzerland and Uruguay: Similar Institutions, Opposite Political Goals, Distinct Results", *Swiss Political Science Review*, c.14, Santiago, 2008, s.488.

40 Üyelerin seçiminde halkın oyları belirleyicidir. Halkın iradesi ile oluşan konseyde iktidar partisi altı, muhalefet partisi üç üye belirlemektedir. İbid, s.492; LIJPHART, s. 213.

41 ALTMAN, s.490. Bu uygulama ile altı yıl boyunca Konsey'deki altıya üç çoğunluğu engellenmek istenmiştir. Böylelikle, ilk seçimlerde muhalefette kalan partinin iki yıl sonraki seçimlerde daha çok oy alma ihtimali göz önünde tutularak Konsey'de denge kurulması amaçlanmıştır.

42 ULUŞAHİN, s.167.

üyelik Milli İdare Konseyi hep aynı partilerin (Colorado ve Blanco partileri) üyelerinden oluşmaktaydı. Bu durumda da, iktidar partisi olan Blanco partisinin istekleri doğrultusunda bir yönetim sergileniyordu⁴³.

1931 yılında Colorado partisinden başkan seçilen Gabriel Terra, sistemdeki aksaklıkları sebep göstererek ve halkın da büyük çoğunluğunun desteğini sağlayarak 1918 Anayasasını feshetmiştir. Böylelikle Uruguay'da ilk kolejyal yürütme denemesi başarısızlıkla sonuçlanmış ve 1934 yılında hazırlanan üçüncü Anayasa ile ülke tekrar başkanlık sistemine dönmüştür⁴⁴.

ii. İkinci Deneme (1952-1967)

1934-1942 yılları arasında uygulanan üçüncü Anayasa ile Uruguay'da bir başkan ve onun sekreterlerinin oluşturduğu bir kabine ile yönetim sistemi benimsenmiştir. Üçüncü Anayasa döneminde de ülkede arzulan huzur ortamı sağlanamamıştır. Bu gelişmeler 1942 yılında dördüncü bir anayasanın hazırlanmasına sebep olmuştur. Otoriteler tarafından ülkeye daha demokratik bir düzen getirdiği savunulsa da 1942 Anayasası ile istenilen refah ortamına kavuşulamamıştır. Bu gelişmeler Uruguay'da tekrar kolejyal yürütme tartışmalarını gündeme getirmiştir⁴⁵.

1950'li yılların başlarında Ordóñez'in oğulları Lorenzo ve Cesar tarafından tekrar gündeme getirilen kolejyal yürütme tartışmaları meyvesini vermiş ve tek kişilik güçlü başkanlığa karşı dokuz üyeli yürütme organı modelini benimseyen Milli Hükümet Konseyi (*Consejo Nacional de Gobierno*) 1952'de hazırlanan beşinci Anayasa ile kurulmuştur⁴⁶.

Bu sisteme göre altısı başkanlık seçimini kazanan partiden, üçü ikinci sıradaki partiden olmak üzere dokuz kişiden oluşan Milli Hükümet Konseyi yürütme erkini oluşturmaktaydı. Dokuz kişilik *colegiado*'ya başkanlık eden ve aynı zamanda da bir üyesi konumunda olan devlet başkanı sembolik yetkilere sahipti. Başkanın görev süresi bir yıldır. *Colegiado*'nun görev süresi ise dört yıldır ve kararlarını salt çoğunlukla almaktaydı⁴⁷.

43 LIJPHART, s. 214.

44 ALTMAN, s. 493-494.

45 İbid, s. 496.

46 ULUŞAHİN, s.168'den naklen Matthew Soberg SHUGART/ John M. CAREY, **Presidents and Assemblies: Constitutional Design and Electoral Dynamics**, Cambridge University Press, Cambridge, 1992, s.97.

47 ULUŞAHİN, s.168'den naklen Louis Eduadrdo GONZALES/ Charles Guy GILLESPIE,

1952 Anayasası ile getirilen sistem 1918 Anayasası'ndaki sistemden farklıydı. 1918 Anayasası'na göre halk hem başkanı hem de dokuz kişilik Konsey'i ayrı oylarla seçerken; 1952 Anayasası'na göre halk sadece dokuz kişilik Konsey'i belirliyor, Konsey ise daha sonra kendi arasından başkanını seçiyordu. Ancak başkanlık şansı Konsey üyelerinin tamamına ait değildi, zira başkan hep altı üye bulunduran çoğunluk partisinden çıkıyordu⁴⁸.

Ülkeyi kurul halinde toplanan ve çalışan bir konseyin yönetmesi ve diğer konularda da benzerlikler bulunması sebebiyle Uruguay için o dönemlerde Latin Amerika'nın İsviçresi (*Switzerland of Latin America*) denmekteydi⁴⁹. Konseyin parlamentoyu fesih yetkisinin ortadan kaldırılması, 1952 Anayasası'nda başkanın yetkilerini sınırlandıran sebeplerden bir diğerydi.⁵⁰

1964 yılında Dünya Bankası (*World Bank*) ile imzalanan kredi anlaşmaları Uruguay'ın ekonomik bağımsızlığını yitirmesindeki en büyük etken olacaktı. Bunun yanında artan enflasyon rakamları ülkede eleştirilerin daha çok artmasına sebep olmuştu⁵¹. Tüm bu gelişmeler halk nazarında kolejyal yürütme sisteminin etkinliğinin tartışılmasına sebep olmuş ve 1966 seçimlerini kazanan Alberto Héber Usher 1952 Anayasası'nı yürürlükten kaldırarak yeniden başkanlık sistemini yürürlüğe koymuştur.

c. İsviçre'deki Hükümet Sistemi ile Farklılık Arz Eden Yönleri

Ordóñez, kolejyal yürütme modelini düşünürken her ne kadar İsviçre'den ilham almış olsa da iki sistem temelde birçok noktada farklılık arz etmektedir. Bunlar şöyle sıralanabilir⁵²:

- Uruguay'da Konsey İsviçre'deki gibi parlamento tarafından değil halkın oyları ile belirlenmektedir.
- Uruguay'da Konsey üyeleri dört yıllık görev sürelerinden sonra, İsviçre'deki durumun aksine, tekrar seçilemiyorlardı.
- İsviçre'de Konsey üyelerinden her biri başkan olabilme şansına haiz iken; Uruguay'da çoğunluk parti üyelerinden birisi başkan oluyordu.

Presidentialism and Democratic Stability in Uruguay, The Hopking University Press, Baltimore and London, 1994.s.231.

48 LIJPHART, s. 214.

49 ALTMAN, s.496.

50 ULUŞAHİN, s.169.

51 ALTMAN, s.496-491.

52 LIJPHART, s. 214.

- İsviçre’de federal bir yapı varken; Uruguay’da üniter bir devlet yapısı benimsenmişti.

d. Uruguay’da Uygulanan Kolejyal Yürütme Sistemi Hakkında Değerlendirme

Kolejyal yürütme fikirleri zaman zaman yeniden ortaya atılsa da Uruguay şu an beş yıllığına seçilen bir başkan (1966 tarihli Uruguay Anayasası m.89⁵³), ve 13 bakandan (*minister*) oluşan bir yürütme organı ile yönetilmektedir.

Uruguay’da iki kez denenen ama kalıcı olamayan kolejyal yürütme uygulaması ile ilgili Jorge Batlle’in şu sözleri durumu en güzel açıklayan cümlelerdir: *“Teorik olarak bakıldığı zaman kolejyal yürütme modeli mükemmel gözükmektedir. Ancak ekonomik sıkıntılar sistemin işleyişini durduracaktır. Bu durumda da politik rakipler daha baskın çıkarak sistemi eleştireceklerdir⁵⁴.”*

III. KOLEJYAL YÜRÜTME SİSTEMİNİN TÜRKİYE’DE UYGULANIP UYGULANAMAYACAĞI MESELESİ

A. Mevcut Hükümet Sistemi

18. yüzyılın sonlarında, mutlakiyet sistemlerini yıkmak ve yerine özgürlüklere dayalı sistemler getirmek için çalışanlarca, kuvvetler ayrılığı tam anlamıyla “derde deva” olarak görülmüştür⁵⁵. Zira özgürlüklerin tam anlamıyla korunabilmesi ve sağlanabilmesi için kuvvetlerin birbirinden ayrılması gerektiğine inanılmıştı⁵⁶. Osmanlının son döneminde de bu konu sıklıkla gündeme gelmiş ve nihayetinde 1876 Kanun-u Esasi’nin kabulü ile mutlak monarşiden meşruti monarşiye geçiş sağlanmıştır. 1909 yılında ise Anayasa, daha demokratik bir görünüm kazanarak ve parlamenter sistem olma yönünde önemli değişikliklere uğramıştır⁵⁷. Osmanlının son döneminde yaşanan bu gelişmeler Cumhuriyet dönemi için sağlam bir miras olarak bırakmasa da; en azından anayasal demokrasinin temel kavramlarından olan temsil, parlamento ve milli hâkimiyet gibi modern siyasi fikirlerin doğup gelişmesini sağlamıştır⁵⁸.

53 1966 tarihli Uruguay Anayasası (İngilizce Çevirisi) için bkz. https://www.constituteproject.org/constitution/Uruguay_2004.pdf (E.T. 25.04.2014)

54 Jorge Batlle ile David Altman arasında gerçekleşen 21 Şubat 2008 tarihli bir söyleşiden alınmıştır. Kaynağın aslı için bkz. ALTMAN, s.498.

55 Münci KAPANİ, **Kamu Hürriyetleri**, Yetkin Yayınları, 7. Baskı, Ankara, 2013, s. 285.

56 Burhan KUZU, **Her Yönü İle Başkanlık Sistemi**, Babıali Kültür Yayıncılığı, 2. Baskı, İstanbul, 2012, s. 54.

57 ÖZBUDUN, s. 27.

58 Mustafa ERDOĞAN, **Türkiye’de Anayasalar ve Siyaset**, Liberte Yayınları, 8. Baskı, Ankara, 2012, s. 58.

1921 Anayasası ise, dönemin getirdiği olağanüstü koşullardan dolayı kuvvetler birliğine⁵⁹ dayanan meclis hükümeti sistemini getirmiştir. Cumhuriyetin ilanı ile birlikte hükümet sistemi de değişerek meclis hükümeti sisteminden parlamenter sisteme geçiş süreci başlamıştır⁶⁰. 1924 ve 1961 Anayasaları da parlamenter sistemi benimsemişlerdir.

1982 Anayasası, Cumhurbaşkanına klasik parlamenter sistemlerdeki devlet başkanlarına verilen yetkilere kıyasla daha fazla yetki tanımış olsa da, genel olarak parlamenter sistemin çoğu özelliğini kabul etmiştir⁶¹. Cumhurbaşkanının doğrudan halk tarafından seçilmesinin önünü açan 2007 tarihli 5678 sayılı kanun ile yapılan anayasa değişikliğinden sonra, Türkiye'deki hükümet sistemi teorik olarak Fransa ile özdeşleşmiş olan yarı başkanlık sistemine benzer hale gelmiştir⁶². Türkiye'deki sistemin evrimini yarı başkanlık sistemi olarak tamamlayıp tamamlayacağı hususunu ise önümüzdeki yıllar gösterecektir⁶³.

B. Toplumsal Yapı

Osmanlı İmparatorluğu yüzyıllarca geniş bir etnik, dilsel ve dinsel çeşitliliğe ev sahipliği yapmıştır. İmparatorluk yıkıldıktan sonra onlarca yeni devlet kurulmuştur. Bu devletler arasında Türkiye Cumhuriyeti Devleti de bulunmaktadır. Türkiye Cumhuriyeti, bünyesinde barındırdığı farklı etnik, dilsel ve dinsel kökenlerden oluşan azınlıklar ile adeta Osmanlı'dan devraldığı bu mirası devam ettirmektedir.

Türkiye'deki çeşitli azınlık gruplara mensup olan kişilerin sayısı resmi olarak bilinmemektedir. Zira devlet nüfus sayımlarında bu kişilerin etnik, dini ve diğer kökenlerine ilişkin sorular sormamaktadır. Sayıları tam olarak bilinmemekle beraber Türkiye'de yaşayan azınlıkları şöyle gösterebiliriz:⁶⁴

· Etnik ve Dilsel Azınlıklar: Kafkasyalılar (Abhazlar, Çeçenler,

59 Kuvvetler birliğinin öğretisel kökeni ve gelişimi hakkında daha fazla bilgi için bkz. Mehmet Merdan HEKİMOĞLU, *Anayasa Hukukunda Antidemokratik Hükümet Sistemleri ve Türkiye*, Detay Yayıncılık, Ankara, 2010, s. 8-40.

60 KÜÇÜK, 2013, s. 195.

61 1982 Anayasası'ndaki parlamenter sistemin özellikleri için bkz. ÖZBUDUN, s. 355-160..

62 Şenol COŞKUN/Şevki DAVUT, "Cumhurbaşkanının Seçimi, Yetkileri ve Görevleri Açısından Türkiye ve Fransa'nın Karşılaştırmalı Olarak İncelenmesi", *Uyuşmazlık Mahkemesi Dergisi*, c.1, S.3, Ankara, 2014, s. 221-222.

63 İbid, s. 224.

64 Dilek KURBAN, "Bir Eşitlik Arayışı: Türkiye'de Azınlıklar", *Uluslararası Azınlık Hakları Grubu*, 2007, s.13-16. Raporu ayrıca şu adresten de ulaşabilirsiniz: www.minorityrights.org/download.php?id=435 (E.T.02.05.2014).

Çerkezler, Dağıstanlılar, Osetyalılar ve çeşitli Türki toplulukları), Kürtler, Lazlar, Romanlar, Araplar, Boşnaklar, Arnavutlar, Bulgarlar, Pomaklar...

- Dini Azınlıklar: Aleviler, Ermeniler, Süryaniler, Caferiler, Museviler, Reformcu Hıristiyanlar, Rum Ortadoks Hıristiyanlar, Yezidiler...

C. Sistemin Türkiye’de Uygulanıp Uygulanabilirliği

Bugün pek çok sistemde yürütme organının yetkileri ve devlet içindeki ağırlığı giderek artmaktadır. Yeni bir kolejyal yürütme modeli ile yürütmeye azınlığın temsil edilmesinin sağlanması ve sistemlerdeki çoğunlukçu yönelimden kaynaklanan siyasal kutuplaşma potansiyelini ve iktidarın kişiselleşmesi sorununun bir ölçüde telafi edilmesi mümkündür. Böyle bir kolejyal yürütme modeli aynı zamanda da derin bölünmeler içeren toplumlardaki çatışmaların barışçı bir biçimde çözüme kavuşturulmasına da yardım edecektir⁶⁵.

Kıbrıs ve Uruguay örnekleri ile ele aldığımız kolejyal yürütme sistemi, teorik olarak daha demokratik ve azınlık haklarını koruyan bir model gibi gözükse de; gerek bu iki ülkede kısa ömürlü oluşu gerekse de sorunlara çözüm getiremeyişi sistemin uygulamada başarısız olduğunu göstermektedir.

Uruguay’da sistemin denenme amacı azınlık haklarından ziyade başkanın diktatörleşmesini önlemek ve İsviçre modeline benzer bir sistem yaratmaktı. Kıbrıs’ta ise sistemi kolejyallığe sürükleyen saikler farklıydı. Kıbrıs’ta ikiye bölünen toplumun âdil bir şekilde yönetimde söz sahibi olması için uygulanan sistem nüfus bakımından çoğunluğu oluşturan Rumların rahatsızlıkları sebebiyle kısa ömürlü olmuştu.

Tüm bunları göz önünde bulundurarak Türkiye’nin etnik, dilsel ve dinsel olarak daha fazla azınlık nüfusuna sahip olduğunu da düşünürsek, kolejyal yürütme modelinin ülkemizde zor sağlanan siyasi istikrarı daha çok olumsuz etkileyeceği kanaatindeyim.

SONUÇ

İncelediğimiz ülkelerden Uruguay ve Kıbrıs Cumhuriyeti’nde kolejyal yürütme denemeleri kısa süreli olmuştur. Uruguay’da uygulanan başkanlık sisteminde başkanın yetkilerinin çok fazla olduğu ve giderek diktatörleştiği gerekçesi ile kolejyal yürütme denenmiş-

65 ULUŞAHİN, s.173.

tir. 1918 Anayasası ile Uruguay'da ilk kolejyal yürütme deneyimi sağlanmış oluyordu. Ancak bu ilk deneme arzulanan siyasi ortamı sağlayamamıştır. 1933 yılına kadar devam eden bu sistem yürürlükte kaldığı süre boyunca eleştirilere maruz kalmış ve devamlı olmamıştır. 1950'li yılların başlarında Uruguay'da kolejyal yürütme tartışmaları tekrar gündeme gelmiş ve 1952 yılında hazırlanan beşinci Anayasa ile ikinci kolejyal yürütme dönemi başlamıştır⁶⁶. Ancak bu ikinci dönemde de ülkede arzu edilen siyasi istikrar bir türlü sağlanamamıştır. Sistem teorik olarak mükemmel gözükse de, Uruguay'da yaşanan ekonomik sıkıntılar sistemin işleyişini bozmuş ve sistem sürekli olmamıştır. Bu denemeden sonra hazırlanan yeni anayasa ile Uruguay bugün hala başkanlık sistemi ile yönetilmektedir.

Kıbrıs Cumhuriyeti'nde ise Ada'da yaşayan iki farklı kesimin (Rumlar ve Türkler) Ada'yı birlikte yönetmeleri için kolejyal yürütme modeli getirilmiştir. Bu denemenin kısa süreli olmasının yanında, geride bıraktığı pek çok olumsuz yönlerini de düşünürsek başarılı olduğunu söyleyemeyiz. Kısa süreli kolejyal yürütme denemesinden sonra ise Kıbrıs'ta daha kötü günler yaşanmıştır. Bu tarihten itibaren Ada'daki Türkler tüm devlet kurumlarından dışlanmış ve her konuda ambargoya maruz kalmıştır. Azınlık konumundaki Türk kesim ancak Kızılay tarafından gönderilebilen yardımlarla hayatlarını sürdürebilmişlerdir⁶⁷. Yaşanan tüm bu gelişmelerin ardından 20 Temmuz 1974 günü "Kıbrıs Barış Harekâtı" ile Ada'ya Türkiye Cumhuriyeti Silahlı Kuvvetleri ayak basmış ve Kıbrıs Cumhuriyetini fiilen sonlandırmıştır. Bugün Ada'da Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti ve Güney Kıbrıs Rum Cumhuriyeti olmak üzere iki farklı devlet bulunmaktadır.

Kıbrıs Cumhuriyeti ile benzer etnik yapıya sahip diğer devletlerde de maalesef benzer olaylar yaşanmıştır. Bunlara örnek olarak İrlanda'dan ayrılan ve bağımsız bir devlet kuran Kuzey İrlanda ve Orta Afrika ülkelerinden Ruanda gösterilebilir. Bu ülkeler için de dönem dönem kolejyal yürütme modeli düşünülse de hiçbir zaman uygulamaya konulamamıştır⁶⁸.

İncelediğimiz bu ülkeleri göz önünde bulundurursak, kendisine has bir demokrasi geleneği bulunmayan ülkemizde de kolejyal yürütme uygulamasının başarılı olamayacağını düşünmekteyiz.

66 ALTMAN, s. 495.

67 GÜLER, s. 108.

68 LIJPHART, s. 216.

KAYNAKÇA

ALTMAN, David. "Collegiate Executives and Direct Democracy in Switzerland and Uruguay: Similar Institutions, Opposite Political Goals, Distinct Results", **Swiss Political Science Review**, C. 14, Santiago, 2008, s. 483-520.

COŞKUN, Şenol/DAVUT, Şevki. "Cumhurbaşkanının Seçimi, Yetkileri ve Görevleri Açısından Türkiye ve Fransa'nın Karşılaştırmalı Olarak İncelenmesi", **Uyuşmazlık Mahkemesi Dergisi**, c.1, S.3, Ankara, 2014, s. 182-224.

EFEĞİL, Ertan/OLCAY, Ayşe Mine. "Tarafların Kıbrıs Sorununa Yaklaşımı", **Hacettepe Üniversitesi Türkiye Araştırmaları Enstitüsü**, C. 1, Ankara, 2004, s. 113-122.

ERDOĞAN, Mustafa. **Anayasa Hukuku**, Orion Kitabevi, 7. Baskı, Ankara, 2011.

ERDOĞAN, Mustafa. **Türkiye'de Anayasalar ve Siyaset**, Liberte Yayınları, 8. Baskı, Ankara, 2012.

GAZİOĞLU, Ahmet. "Rum Mezalimi ve KKTC'ye Doğru", **Türkler Ansiklopedisi**, C. 19, Ankara, 2002.

GİRİTLİ, İsmet/SARMAŞIK, Jale. **Anayasa Hukuku**, Der Yayınları, İstanbul, 1998.

GONZALES, Louis Eduadrdo/GILLESPIE, Charles Guy. **Presidentialism and Democratic Stability in Uruguay**, The Hopking University Press, Baltimore ve Londra, 1994.

GÖREN, Zafer. **Anayasa Hukuku**, Yetkin Yayınları, Ankara, 2011.

GÖZLER, Kemal. **Devlet Başkanları**, Ekin Kitabevi, Bursa, 2001.

GÖZLER, Kemal. **Türk Anayasa Hukuku Dersleri**, Ekin Kitabevi, 16. Baskı, Bursa, 2014.

GÖZÜBÜYÜK, Şeref. **Anayasa Hukuku**, Turhan Kitabevi, 19. Bası, Ankara, 2013.

GÜLER, Yavuz. "Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin Kuruluşuna Kadar Kıbrıs Meselesi", **Gazi Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi**, c. 5, S. 1, Kırşehir, 2004, s. 101-112.

HEKİMOĞLU, Mehmet Merdan. **Anayasa Hukukunda Karşılaştırmalı "Demokratik Hükümet Sistemleri" ve Türkiye**, Detay Yayıncılık, Ankara, 2009.

- HEKİMOĞLU, Mehmet Merdan. **Anayasa Hukukunda Antidemokratik Hükümet Sistemleri ve Türkiye**, Detay Yayıncılık, Ankara, 2010.
- KAPANİ, Münci. **Kamu Hürriyetleri**, Yetkin Yayınları, 7. Baskı, Ankara, 2013.
- KURBAN, Dilek. “Bir Eşitlik Arayışı: Türkiye’de Azınlıklar”, **Uluslararası Azınlık Hakları Grubu**, 2007.
- KUZU, Burhan. **Her Yönü İle Başkanlık Sistemi**, Babıali Kültür Yayıncılığı, 2. Baskı, İstanbul, 2012.
- KÜÇÜK, Adnan. **Anayasa Hukuku**, Orion Kitabevi, 3. Baskı, Ankara, 2013.
- KÜÇÜK, Adnan. “Yargı Bağımsızlığını Tamamlayan Bir İlke: Yargının Tarafsızlığı”, **Leges Anayasa ve İdare Hukuku Dergisi**, y. 1, S. 1, İstanbul, 2014, s. 78-96.
- LIJPHART, Arend. **Democracy in Plural Societies**, Yale University Press, New Haven and London, 1977.
- MONTESQUIEU, Charles Louis de Secondat. **Kanunların Ruhü Üzerine**, Hiperlink Yayınları, İstanbul, 2014.
- ÖZARSLAN, Bahadır Bumin. “Avrupa Birliği Komisyonu”, **Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi**, C. 5, S. 2, İzmir, 2005, s. 229-246.
- ÖZBUDUN, Ergun. **Türk Anayasa Hukuku**, 14. Baskı, Yetkin Yayınları, Ankara, 2013.
- SHUGART, Matthew Soberg/CAREY, John M. **Presidents and Assemblies: Constitutional Design and Electoral Dynamics**, Cambridge University Press, Cambridge, 1992.
- TEZİÇ, Erdoğan. **Anayasa Hukuku**, 16. Bası, Beta Yayıncılık, İstanbul, 2013.
- TURHAN, Mehmet. **Siyaset ve Anayasa**, Gündoğan Yayıncılık, Ankara, 1995.
- TOSUN, Ramazan. “Kıbrıs Meselesi”, **Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, C. 10, Kayseri, 2001, s. 95-107.
- ULUŞAHİN, Nur. **Anayasal Bir Tercih Olarak Başkanlık Sistemi**, Yetkin Yayınları, Ankara, 1999.
- VATANSEVER, Müge. “Kıbrıs Sorununun Tarihi Gelişimi”,

Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C. 12, Özel Sayı, İzmir, 2010, s. 1487-1530.

Elektronik Kaynakça

- 1999 tarihli İsviçre Anayasası (İngilizce Çevirisi): <http://www.admin.ch/ch/e/rs/1/101.en.pdf> (E.T. 22.04.2014).
- Kıbrıs Cumhuriyeti'nin kuruluşuna ilişkin temel antlaşma: <http://www.kktcb.org/upload/pdf/1960.pdf> (E.T.22.04.2014).
- 1960 Kıbrıs Anayasası'nın tam metni:
<http://www.kktcb.org/upload/pdf/77826.pdf> (E.T.09.05.2014).
- “Rum Mezalimi ve KKTC'ye Doğru” adlı makale: <http://strateji.cukurova.edu.tr/KIBRIS/10.htm> (E.T.23.04.2014).
- 1952 tarihli Uruguay Anayasası: <http://www.parlamento.gub.uy/constituciones/const952.htm> (E.T. 25.04.2014).
- 1952 tarihli Uruguay Anayasası: <http://www.parlamento.gub.uy/constituciones/const952.htm> (E.T. 25.04.2014).
- “Bir Eşitlik Arayışı: Türkiye’de Azınlıklar” raporu: www.minorityrights.org/download.php?id=435 (E.T.02.05.2014).